

O ČESKOSLOVENSKOU AKADEMII V ŘÍMĚ

BEDŘICH JENŠOVSKÝ

Když brzy po převratu v roce 1921 a 1922 byly položeny první základy k vybudování Československého ústavu historického v Římě, nejen na kompetentních místech v Praze, nýbrž také již v Římě samotném, nešlo tu v podstatě o novou neznámou instituci v českém podnikání kulturním, o ústav, pro jehož životnost a správu bylo by nutno teprve stavěti určité předpoklady a hledat vzory. Čeští historici účastnili se již dávno před tím horlivě prací o výzkumech v archivech vatikánských i jiných archivech italských, a to jednak jakožto členové samostatné expedice české, vysílané do Itálie Českým zemským výborem hned brzy po otevření archivů vatikánských, jednak jakožto členové rakouského ústavu historického v Římě, kde jim byla přidělována témata zvláště rozsahu většího; čeští umělci pobývali v Římě po léta, užívající nejednou také pohostinných atelierů v krásném prostředí Palazzo Venezia. Historická komise zemská, jež za předsednictví W. W. Tomka jakožto poradní orgán zemského výboru království českého řídila český výzkum v Římě, nespokojila se pouhým vyhledáváním bohemik a ukládáním přepisů v zemském archivu českém, nýbrž brzy pojala rozsáhlý projekt publikace těchto bohemik ve veliké edici, rozpočtené na řadu svazků, takže již od let devadesátých byli vysíláni čeští badatelé do Říma s určitým úkolem pracovním, v němž často implicate byl již také obsažen závazek příští edice. Výsledky těchto výzkumů byly publikovány v podniku nazvaném *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*, jenž měl obsáhnouti bohemika od doby papeže Jana XXII. (1316–1334) až do sklonku XV. století. Když pak po dohodě s rakouským ústavem historickým, jehož mimořádné členství bylo poskytováno též všem členům české expedice vatikánské, počátek publikace byl posunut až k době Karla IV., t. j. k pontifikátu Klimenta VI., vyšly brzy za sebou v letech 1903 až 1907 tři svazky nové publikace, totiž svazek I. (Acta Clementis VI.) prací Ladislava Klicmana, svazek II. (Acta Innocentii VI.) prací Jana Bedřicha Nováka a svazek V. (Acta Urbani VI. et Bonifatii IX.) prací Kamila Krofity. Vedle soustavného výzkumu středověkých register papežských v archivech vatikánských rozšířilo však české badání v Římě zájem nejen časově, když řada úředníků zemského archivu počala se zřením k úřední publikaci archivu Sněmy České soustavně studovat zprávy nunciů u dvora císařského v době Rudolfa II., nýbrž i přibráním nových archivů a knihoven, z nichž brzy archiv Svaté kongregace de Propaganda fide, dotud vůbec nepřístupný a právě českým badatelům jen mi-

mořádně otevřený, jak pro důležitost, tak pro rozsah fondů, vyžádal si paralelního výzkumu samostatného. Výtěžkem tohoto výzkumu, který byl prováděn v letech 1891–1901 především prací zemského archiváře Hynka Kollmanna, jest sbírka více než 14.000 prepisů k náboženským dějinám českým v letech 1622–1800, uložená v zemském archivu a připravená pro publikaci v dalším velikém edičním podniku zemském „*Acta S. Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia*“, jehož do převratu připraven byl k tisku již první svazek textu (vydán roku 1923) a rozsáhlý úvod o dějinách, organisaci a fondech kongregace de Propaganda fide. Také výsledků výzkumu v novověkých pramenech archivů vatikánských užili čeští badatelé literárně; Dr. Jan Bedřich Novák ve Zprávách zemského archivu roku 1906 upozornil zvláštním článkem na důležitost nunciatur pro zemskou publikaci Sněmů českých a pro české dějiny doby předbělohorské vůbec. V nových svazcích Sněmů českých XI. a XV. bylo jejich vydavatelem, Kroftou a Novákem, již hojně užito pramenů z archivů vatikánských i italských. I jinak častěji upozornili čeští badatelé na důležitost archivů vatikánských,¹ jež již první zemský archivář Gindely nazval nalezištěm diamantů pro badání historická.² Do roku 1914 bylo shromážděno v zemském archivu již přes 5200 prepisů z korespondence papežských nunciů u dvora císařského z konce XVI. a z počátku XVII. století.

Také čeští členové rakouského ústavu historického účastnili se pilně historických prací a projektů tohoto ústavu, a není nadsázkou, řekneme-li, že právě na nich ležely hlavní ediční podniky rakouské. Byl to především profesor Dr. Josef Šusta, jenž po pět studijních období dlel v Římě jakožto řádný člen a knihovník rakouského Istituto austriaco di studi storici, a jehož prací vyšla také nejrozsáhlejší dosud publikace rakouská z archivů vatikánských „*Die römische Curie und das Concil von Trient unter Pius IV.*“ ve čtyřech svazcích v letech 1904–1914; český Němec profesor Samuel Steinherz vydal tři svazky nunciatury Delfinovy, jediné, co do převratu vyšlo z rakouského oddělení podniku „*Nuntiaturrepichte aus Deutschland*“, jehož se účastnily též královský pruský ústav historický v Římě a ústav Görresovy společnosti.³ Když po odchodu tajného rady Sickla nový ře-

1 Srv. Krofta, Kamil: České badání v archivu vatikánském. Zprávy zemského archivu království Českého 1, 1906, s. 34–42; Kollmann, Hynek: O badání českém v archivu kongregace de Propaganda fide. Zprávy zemského archivu království Českého 1, 1906, s. 43–61. O dalším postupu výzkumu podnikaného zemským archivem poučují úřední zprávy zemského archivu ve: Zprávy českého zemského archivu 6, 1924, s. 332–336, Časopis Archivní školy (ČAŠ) 2, 1924, s. 208–213; ČAŠ 5, 1927, s. 201–205, zvláště pak v 7. svazku Zpráv českého zemského archivu, který vyjde r. 1931 (Jenšovský, Bedřich: Český zemský archiv a výzkum archivů italských i vatikánských v prvním desetiletí republiky. Zprávy českého zemského archivu 7, 1931, s. 179–200).

2 Gindely v dopise ze dne 2. června 1882, v němž žádá rakouského ministra vyučování za urychlené vyslání několika pracovníků do archivů vatikánských.

3 O jednotlivých seriích nunciatur srovnej články Klicman, Ladislav: Z Vatikánu. ČČH 1, 1895,

ditel ústavu rakouského profesor Pastor pojal plán nové edice, t. zv. Paci, byl to opět český historik Dr. Vlastimil Kybal, jemuž připadl největší a nejnesnadnější úsek tohoto projektu, totiž akta míru vestfálského. Autorem projektu soustavného výzkumu a publikace pramenů k dějinám baroka, kterýžto projekt byl pojat v březnu r. 1914 do programu prací rakouského ústavu historického v Římě, byl vynikající český historik umění prof. Max Dvořák. Když v důsledku tohoto nového podniku bylo zřízeno při ústavě druhé stálé místo člena, stal se jím Pražan Dr. Oskar Pollak.

Když se tedy vyskytl po převratu projekt samostatného československého ústavu v Římě, jehož těžištěm by bylo badání historické, žila již téměř třicetiletá dobrá tradice výzkumu a prací italských v zemském archivu, byl již štáb zkušených pracovníků a badatelů v archivech italských, z nichž někteří právě před válkou znovu upozornili na důležitost, na problémy a konečně i na nedostatky dosavadního českého výzkumu římského.⁴ Za toho stavu bylo by bývalo nejlepší a také nejvhodnější, kdyby byly při nové organizaci československého ústavu římského úkoly historické svěřeny českému zemskému archivu jakožto dosavadnímu výkonnému orgánu českého výzkumu v Itálii; a bylo i o této eventualitě uvažováno.⁵ Avšak neujasněné poměry ústavní a správní obrážely se, žel, i ve věcech kulturních, kdy bez ohledu na důvody věcné a na prospěch věci zcela zbytečně byly zdůrazňovány a uměle prohlubovány rozdíly mezi institucemi zemskými a kulturními podniky státními. Přesné rozlišení starého výzkumu zemského a nového ústavu státního bylo by však neehospodárně zkomplikovalo všechnu další práci v Římě a bylo by hlavně těžce poškodilo nový čl. ústav, který by musil pro své publikace podnikati znovu náklad-

s. 21–32; ČČH 2, 1895, s. 106–116; ČČH 4, 1895, s. 231–246 a Krofta, Kamil: Z Vatikánu. ČČH 6, 1900, č. 4, s. s. 320–340. Nejnověji Štloukal, Karel: Práce Československého ústavu historického v Římě na výzkumu nunciatur. ČAS 7, 1930, s. 57–76 (též zvl. otisk).

4 Kybal, Vlastimil: Čeští historikové v Římě. Česká kultura 1, 1912; Drobné spisy historické 1, 1915, s. 78–116.

5 Je zajímavé, že nový ředitel zemského archivu Dr. Jan B. Novák, načrtává Další úkoly zemského archivu (Zprávy zemského archivu 5, 1918, s. 271–312), zařazuje do nich i práci o nunciaturách, a mluví již o příštím českém ústavě římském v souvislosti se zemským archivem: „Již z tohoto důvodu vedle jiných bude nutno, aby česká římská expedice byla ve stálém styku se zemským archivem, což by se dalo nejlépe uskutečniti takovým způsobem, že by buď jeden z úředníků zemského archivu byl postaven v čelo historické expedice v Římě aneb že by ředitel české expedice, kdyby jím byla jmenována jiná osoba, vstoupil v pevný svazek se zemským archivem, podobně jako je tomu při organizaci pruského institutu v Římě v poměru k archivní centrále v Prusku.“ – Článek ředitele Nováka byl sice psán ještě za starých poměrů rakouských, avšak přece již také se zřením k předpokládanému novému stavu poválečnému. Na dotaz ministerstva školství a nár. osvěty projevil zemský výbor v srpnu r. 1921 ochotu převzít na sebe péči o historická studia v novém československém ústavě v Římě, zároveň však prohlásil, že jest ochoten spolupracovati i v ústavě, který by byl nově zřízen ministerstvem školství a zařadil by do svého programu i samostatné podniky historické.

né výzkumy, dávno již připravené v zemském archivu českém. Jest proto vítati, že v důležité době organisace československého ústavu římského stál v čele ministerstva školství a národní osvěty právě profesor Šusta, který se opíraje o bohaté zkušenosti, dovedl se přenést přes úzkoprsé výklady právní a dovedl při nové organizaci ústavu zajistiti i trvalou spolupráci archivu zemského. A bylo dalším štěstím nového kulturního podniku československého, že v době, kdy zahajoval činnost v Římě a kdy procházel těžkými začátky organizačními, třeba účinkem tradice zemského výzkumu byl zbaven počátečních nejistot a tápání pracovního plánu, že v té době byla republika československá zastoupena, jak u krále italského, tak u Svatého stolce vynikajícími odborníky historickými a bývalými badateli vatikánskými, Drem Vlastimilem Kybalem a Drem Kamilem Kroftou, již přinesli ústavu nejen bohaté znalosti a mimořádný zájem, nýbrž dovedli mu i skutečně prospěti.

Nové poměry politické po převratu, které ovšem změnily i možnosti našeho podnikání kulturního, ukazovaly, že nebude možné spokojiti se v Římě pouhým ústavem historickým, nýbrž že bude nutné zříditi tam středisko pro všechna odvětví studijní, jimž v Římě i v Itálii a vůbec v celé oblasti staré kultury románské může se dostati živné půdy a mimořádné podpory. Jestliže státy staré kultury a svobodného života politického uznaly za nutné zříditi v Římě veliké a často bohatě dotované ústavy, školy i akademie pro vědce i umělce, bylo jasné, že i nový stát československý, jehož styky s kulturou i s politickým životem italským v minulosti byly nemalé, bude musiti založiti, stejně jako ostatní státy kulturní, středisko v Římě, a to na širší basi historicko-archeologicko-umělecké. Bylo to zřejmé tím spíše, že se i ostatní tzv. nástupnické státy po Rakousku-Uhersku snažily vybudovati dosavadní své ústavy ve veliké akademie, jako Maďarsko, nebo položily základy k novým institucím kulturním, jakou je např. akademická knihovna polská, k níž je připojena i expedice vatikánská, opírající se jednak o munificence hraběte Michałowského, zvláště však o široké styky v kruzích římských, které si tu dovedla, jako ostatně ve všech velikých střediscích evropských, získati již dávno před válkou emigrace a kolonie polská.

Poradní sbor historický, zřízený po převratu při ministerstvu školství a národní osvěty, zabýval se proto od počátku vedle ustavení státního historického ústavu vydavatelského v Praze též otázkou československého ústavu v Římě na širším podkladě pracovním. Profesor Kybal již několik málo měsíců po převratu upozornil v tisku⁶ na důležitost Říma pro československá badání nejen historická, nýbrž i umělecko-historická a archeologická, a doporučoval zřízení samostatného ústavu československého v Římě. Profesor Krofta předložil ministerstvu školství a národní osvěty dne 9. listopadu 1920 návrh na zřízení československého ústavu historického v Římě, připojuje ihned konkrétní náměty na získávání knihovny a na opatření místností. Po svém jmenování vyslancem v Římě pozměnil prof. Ky-

6 Kybal, V.: Český ústav v Římě. Národní listy 59, 29. 1. 1919, č. 25, s. 1-2.

bal návrhy a rozšířil program nového ústavu v Římě na všechna studia slovanská, navrhuje zřídit kolaboraci Československa s Polskem a státem jihoslovanským „Slovanský ústav historický v Římě”, jehož správa by podléhala všem zúčastněným vládám.⁷ Byla to však základna přece jen příliš široká, a příliš veliké a různorodé úkoly dávaly se novému ústavu, jehož jednotlivé složky národní, resp. státní, měly různou tradici dosavadní práce v Římě. Také politické důvody mluvily stále méně pro ústav, jenž by již v názvu manifestoval jednotu slovanskou na půdě římské. Přijat tedy v historickém sboru projekt československého ústavu historického s programem výzkumu archivního, studií umělecko-historických i archeologických, kdežto široký plán Kybalův pro zřízení ústavu slovanského odložen zatím pro dobu budoucí. Tato doba se však vzdalovala, čím dále, tím více, a uskutečnění podobného projektu jeví se stále méně pravděpodobnějším, takže sám vyslanec Kybal, když v roce 1923 činil nové návrhy na zřízení kulturního střediska v Římě, vycházel již z určitých úkolů a obrysů *Československé akademie*.

Ve studijním roce 1921–1922 vysláni byli po prvé po převratu českoslovenští badatelé do Říma, a to jak stipendisté státní, tak úředníci zemského archivu, kteří tu pokračovali ve výzkumu zemském.⁸ V téže době započato i s akcí pro získávání knih pro knihovnu nového ústavu, jednak koupí z dotací ministerstva školství, jednak dary institucí a korporací vědeckých; zároveň přenesena do československého ústavu příruční knihovna bývalé české expedice zemské. Ministr Krofta propůjčil v legaci u Svatého stolce ve Via Virginio Orsini 15 místnost pro uložení knihovny i jakožto pracovnu pro stipendisty československé. Tak navazujíc rovnou a vědomě na někdejší českou expedici zemskou, byla zahájena, zatím jen ve skromných rozměrech, činnost příštího *Československého ústavu historického v Římě*. Teprve o rok později v březnu r. 1923 byla jmenována ministerstvem školství a národní osvěty zvláštní komise pro zřízení Československého ústavu v Římě, a to jednak ze zástupců České akademie věd a umění a vysokých škol, jednak ze zástupců zemských výborů, českého a moravského, jež navrhly delegáty ministerstvu, jednak ze zástupce Slovenska, jmenovaného ministerstvem. Prvními členy komise byli profesori Dr. Vojtěch Birnbaum, Dr. Gustav Friedrich, Dr. Jaroslav Goll, Dr. Václav Novotný a Dr. Josef Šusta, jmenovaní ministerstvem na návrh poradního sboru, Dr. Jan Bedřich Novák, ředitel českého zemského archivu, a zemští archivní radové Dr. Josef Borovička a Dr. Bedřich Jenšovský, jakožto zástupci zemského výboru českého, Dr. Bohumil Navrátil, profesor univerzity Masarykovy, a Dr. František Hrubý, zemský

7 Kybal, V.: Slovanský ústav historický v Římě. Venkov 16, 4. 12. 1921, č. 284, s. 1. – Srv. k tomu i Stloukal, K.: Nový projekt historického ústavu v Římě. Národní listy 61, 6. 12. 1921, č. 335, s. 4.

8 Byli to zemští archiváři dr. Josef Borovička a Dr. Bedřich Jenšovský a absolventka státní školy archivní dr. Věra Kosinová.

archivář moravský, jakožto delegáti moravského výboru zemského, a profesor univerzity Komenského Dr. Václav Chaloupecký, jmenovaný ministerstvem, jakožto zástupce Slovenska. Dalším členem komise byl správce Státního ústavu vydavatelského Dr. Václav Hrubý. Později jmenován členem komise ještě docent německé univerzity v Praze Dr. Gustav Pirchan, a po odchodu Dr. Václava Hrubého z ústavu vydavatelského na univerzitu do Brna jmenován do komise profesor univerzity Karlovy Dr. František Groh, jakožto zástupce dějin klasického starověku. V roce 1921 zařaděna již také do rozpočtu ministerstva školství a nár. osvěty samostatná položka pro Československý ústav historický v Římě; český zemský výbor, jenž se rozhodl pokračovat v plném rozsahu ve všech dosavadních výzkumech italských, zařadil již roku 1921 do rozpočtu položku na výzkum archivů italských i na vydávání pramenů z těchto archivů čerpaných, jakož i na doplňování českého oddělení konzultační knihovny vatikánské v Římě. Také moravský zemský výbor vložil do rozpočtu na rok 1923 novou položku v sumě 20.000 Kč na výzkum archivů italských a pro Československý ústav historický v Římě, a posléze i župy slovenské přispěly na práce při Československém ústavě v Římě. Setkala se tedy myšlenka vybudování Československého ústavu vědeckého v Římě u rozhodujících činitelů československých s dostatečnými sympatiemi. Od listopadu r. 1922 byly najaty pro nový ústav místnosti ve villině pana Marchesiniho ve Via Pompeo Magno 10. Ovšem i toto umístění ústavu mohlo být jen provisoriem, stejně jako bylo provisoriem dosavadní řízení ústavu v Římě jednotlivými členy vedoucími nebo mladšími stipendisty od případu k případu, třeba pracovní úkoly ústavu byly při tom dobře opatřeny. Toto provisorium bylo zdůrazněno tím více, že se právě v těchto dobách vyskytly již konkrétní návrhy pro umístění příštího ústavu československého.

Hraběnka Piccolomini Menotti darovala státu československému pozemek za Janiculum v blízkosti brány sv. Pankráce, pozemek sice jen něco vzdálenější, než je umístění dnešních škol španělské a americké, ale pro československý ústav přece jen nepřiležitý. Mnohem vhodnější místo získala československá vláda od městské obce římské. Dne 6. července 1923 podepsali starosta římský Filip Cremonesi a vyslanec československý Dr. Vlastimil Kybal smlouvu, kterou obec římská postupuje československému státu ve věčné užívání stavební plochu ve výměře 3.000 m² ve Valle Giulia, a to pro vybudování budovy, určené výhradně pro Československou akademii historickou, archeologickou a uměleckou.⁹ Podmínkou však bylo, aby byly schváleny plány budovy technickým úřadem města Říma a aby budova byla postavena v době pěti let ode dne podepsání smlouvy, jinak se bude pokládati staveniště za propadlé a případně obci zpět s volným právem dispozičním.

9 Tuto smlouvu v českém výtahu uveřejnil vyslanec Kybal r. 1930 v Drobných spisech historických a politických. Praha 1930, s. 330–331.

V té době byly již načrtnuty konkrétní obrysy příští akademie v dobrém zdání, které o jejím zřízení předložil československé vládě vyslanec Kybal dne 13. listopadu 1922.¹⁰ Tím, že československá vláda přijala pozemek od městské rady římské s podmínkou jeho určení výhradně akademii historické, archeologické a umělecké, rozhodla zároveň, že taková akademie má být v Římě zřízena. Již v citovaném dobrém zdání řeší vyslanec Kybal otázku akademie se tří hledisek, technického, administrativního a ideového.

První otázka, která se tu naskytá, jest, je-li v Římě třeba takové akademie a v kterém rozsahu z uvedených tří hledisek má být projektována. Uvází-li se, že všechny kulturní státy evropské mají v Římě, buď již od desetiletí, nebo alespoň od konce světové války, vlastní ústavy historické a archeologické, že se české badání v Římě datuje již od 40 let a že čeští badatelé historičtí, umělekohistoričtí i archeologičtí, stejně jako všichni ti badatelé jiných států, nemohou se obejít bez studií římských, je tím dána nesporně pozitivní odpověď pro zřízení československého ústavu historického v nejšířším slova smyslu. Nejen však historici, nýbrž i filologové, zvláště klasičtí a romanisté, i právníci, jak brzy po převratu ukázal profesor Dr. Jan Vážný,¹¹ i filozofové a esteticci mohou velmi získati delším studiem v Římě. Tak ústav historický rozšiřuje basi na další odvětví vědecká a stává se již tak ústavem všeobecně vědeckým – akademií. Vedle pracovníků vědeckých jsou však to i umělci, kteří se znovu a znovu vrací do této klasické země umění a vždy se tam budou vraceti. Není náhodou a nebyly to jen důvody prestižní, že všechny veliké státy evropské, Anglie, Německo, Francie a Španělsko, jakož i Spojené státy severoamerické zřídily v Římě vlastní akademie, školy malířské a sochařské. Otázku účasti umělců v naší příští akademii nepřisluší tu řešiti, neboť nejsem odborníkem a nemohu posouditi, pokud uznávají kompetentní kruhy pobyt v Římě za prospěšný i s hlediska dnešního umění pro malíře, sochaře a architektky. Mohu však pokládati za pravděpodobné, že školu uměleckou s aparátem profesorů, výstav apod. sotva dnes budeme v Římě zakládati; naproti tomu však lze míti za jisté, že i na příště budou vždy čeští sochaři, malíři i architekti dojížděti do Říma k pobytu kratšímu nebo delšímu, a že bude tedy vhodné, jak na to již také upozornil vyslanec Kybal, aby našli v Římě stálý útulek nejen pro pobyt, nýbrž i pro své práce. Možno-li namítati, že umělecké školy, francouzská a anglická, jsou starého založení, jest naproti tomu pozoruhodné, že německá vláda právě v nejnovější době (r. 1930) zřídila také v Římě svou uměleckou akademii ve Villa Massimi. (Jejího slavnostního otevření zúčastnil se sám italský král.) Poněvadž, jak bylo právě řečeno, není možné počítati s ně-

10 I toto dobré zdání otištěno V. Kybalem v Drobných spisech historických a politických, s. 331–337.

11 Prof. Vážný, vytýkáje zvláště vysokou úroveň romanistické vědy italské, nazývá Itálii „zemí přímo predestinovanou pro studia historicko-právní“ (srv. Národní listy 19. dubna 1921).

jakou samostatnou uměleckou školou československou v Římě, jest patrné, že příští Československá akademie v Římě bude určena jak studiím vědeckým, tak pracím uměleckým.

Hlavním pracovním úkolem a těžištěm akademie pro nejbližší dobu budou studia historická. Tato studia jsou již také dnes nejlépe organisována a nebude od místa načrtnout v nejstručnějších rysech jejich rozsah. Jest to především soustavný výzkum středověkých register papežských až do roku 1503, podnikaný českým zemským archivem; jeho výsledkem je publikace *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*.¹² Tento výzkum dospěl dosud do poloviny pontifikátu Eugena IV. v pracích heuristických, v publikacích ke sklonku doby Karlovy, jehož smrt spadá ve stejný rok se smrtí posledního papeže avignonského Řehoře XI. Zbývá tedy ještě výzkum register od 40. let XV. století do konce určené doby. Částečně s těmito pracemi souvisí soustavný výzkum, dvou středověkých fondů vatikánských, archivu svatoandělského a t. zv. Instrument miscellaneí, rovněž prováděný zemským archivem českým. Předním úkolem *Československého ústavu historického v Římě* jest publikace *nunciatury u dvora císařského* v letech 1592–1628,¹³ jež jest zároveň součástí velkého podniku vydávání nunciatur, jak k němu došlo po dohodě historických ústavů pruského, rakouského a společnosti Görresovy v Římě. Československý ústav převzal tu po dohodě s ústavem pruským a s ústavem společnosti Görresovy nunciaturu důležité části doby císaře Rudolfa II. a doby předbělohorské; editor zpráv papežských nunciů té doby nemůže se obejít bez dokonalé znalosti poměrů náboženských v českých zemích v XVI. a XVII. století a bez odborné literatury české. Jsou to nunciatury Cesare Speciana v letech 1592–1597, Filippa Spinelliho v letech 1598–1603, internuncia Sebastiana Lamberta Fornariho (1603–1604), nuncia Giovanni Stefana Ferreriho (1604–1607), Antonia Caetaniho (1607–1610), Giovanni Battisty Salvagga (1610–1612), Placida de Marra (1611–1616), Viteliana Viscontiho (1617–1618), Ascania Gesualda (1618–1621) a Carla Caraffy (1621–1628). Důležitost a rozsah těchto nunciatur, jakož i rozšíření heuristických prací na archivy soukromé i na zprávy jiných diplomatických zástupců v té době způsobily, že si každá z uvedených nunciatur vyžádá v edici několika svazků. Již při předběžném rozvrhu této publikace nutno počítati nejméně s třiceti svazky. Když prof. Kybal před válkou¹⁴ navrhoval vydání nunciatury s hlediska

12 Viz o nich výše.

13 O publikaci nunciatur Československým ústavem histor. v Římě srv. článek Karla Stloukala: *Práce Československého ústavu historického v Římě na výzkumu nunciatur*, ČAS 7, s. 57–76.; o postupu těchto prací viz zprávy Dra Jenšovského, ČAS 2, 1924, s. 216–220, ČAS 5, 1927, s. 196–200, a ČAS 8, 1930, s. 235–243. Československý oddíl císařské nunciatury, vydávaný s poznámkovým aparátem latinským, má titul *Epistolae et acta nuntiorum apud curiam imperialem 1592–1628*.

14 Viz v uvedeném článku *Čeští historikové v Římě*. In: *Drobné spisy historické*, s. 106.

českého, počítal s deseti svazky této publikace pro dobu od r. 1553–1804. Program československého ústavu, rozšířený sice heuristicky, ale omezený chronologicky, zatím jen na léta 1592–1628, vykazuje již počet trojnásobný. Pokud si bude československé badání všimati nunciatur i po roce 1628, a do které míry bude je publikovati, nelze dnes ještě ani z daleka odhadnouti. Po zkušenostech, které byly právě v poslední době učiněny při výzkumu některých fondů v archivech vatikánských, a soudíc analogicky podle výtěžků jiných ústavů (např. společnosti Görresovy nebo akademie uherské) z nunciatury období osvícenství, možno již dnes pokládati za jisté, že i náš ústav bude časem musiti do svého programu pojmuti další vydání bohemik a slovenik nunciatury, byť i ve formě odchylné od dnešní hlavní publikace ústavu, v časovém rozsahu, jak jej navrhoval prof. Kybal.

Avšak Československému ústavu historickému případně v této skupině pramenů ještě další úkol publikační. Pruský ústav historický totiž, jemuž v původním rozdělení práce mezi uvedené již historické ústavy připadla perioda císařské nunciatury z pontifikátu Řehoře XIII. (1572–1585), tedy z konce vlády Maxmiliána II. a z prvních let Rudolfa II., nehodlá podle posledních disposic a nového programu pokračovati v edici těchto nunciatur, které zvláště v období nuncia Orazia Malaspiny a jeho nástupců jsou značné důležitosti pro náboženské dějiny české. Dědictví této práce patrně proto případně ústavu československému. Vydání těchto zpráv v příštích letech bude zajisté souviseti s jiným dalším úkolem našeho ústavu, totiž s výzkumem a edicí bohemik z období století XVI., tj. z období mezi Monumenty vatikánskými a mezi prvními svazky hlavní publikace nunciatury u dvora císařského. I když bude tento nový podnik, který by snad bylo nejlépe označiti *Analecta saeculi XVI. res gestas Bohemicas et Slovenicas illustrantia*, rozsahem daleko za hlavními edičními našimi podniky ze středověku i z novověku, přece jen bude tu lze v několika svazcích přinést důležité prameny k českým dějinám církevním z archivů vatikánských, z archivu konsistorního a event. i z jiných archivů kuriálních a italských.

Nunciatura Caraffova, jež jest poslední v programu publikace nunciatury československého ústavu, spadá již ve stejnou dobu se starším důležitým edičním podnikem českým, totiž s publikací zemského archivu *Acta S. Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia*, o níž se stala zmínka již výše a k níž jest shromážděn v zemském archivu již všechn přípravný materiál z archivu kongregace z let 1622–1800. V této publikaci, vydávané nyní prací Hynka Kollmanna, tit. ředitele českého zemského archivu, bude pokračovati zemský archiv nadále. Ovšem všechn výzkum v tomto archivu, prováděný v devadesátých letech minulého století, i vydané akty vztahují se toliko na země bývalé Koruny české. A tu se právě naskýtá další úkol našemu historickému ústavu v Římě, jehož slovenští členové měli by analogicky prozkoumati a vyxcerptovati tento archiv s hlediska slovenského. Publikace těchto dokumentů šla by pak paralelně s uvede-

nou již publikací zemskou, stejně jako byl již v prvních letech činnosti ústavu pojat do programu výzkum středověkých register papežských pro území dnešního Slovenska, tj. pro diecése ostříhomskou, nitranskou a jagerskou. Poněvadž dosavadní zkušenosti ukázaly, že pramenů pro tyto diecése jest daleko méně než pro země koruny české v době lucemburské, bude publikace jejich shrnuta pro dobu avignonskou do jediného, nejvýše dvou svazků, k nimž budou připojeny další (nejvýše dva) svazky slovenik z XV. století v publikaci *Monumenta Vaticana diocesis Strigoniensis, Nitriensis nec non et Agriensis*.

Český zemský archiv pokračuje nadále ve výzkumu archivů italských pro svou úřední publikaci Sněmů českých, soustřeďuje zvláště přepisy zpráv vyslanců a agentů různých dvorů italských u dvora císařského a v Praze v době Rudolfa II. a v následujících letech předbělohorských i v prvním období války třicetileté. Lze předpokládati, že i badatelé moravští najdou speciální témata v archivech italských (např. korespondence Dietrichštejnova).

Z tohoto stručného přehledu jest patrné, jak veliké ještě úkoly očekávají československé historiky v Římě. Bylo by k tomu lze ještě dodat, že v příštích letech přibude zajisté badatelů z Československa, kteří se budou zajímati o novější dějiny italské, o styky osob italského risorgimenta s politiky českými a o vliv politických směrů italských na snahy národa českého; zvláštní skupinu pak budou činiti badatelé o dějinách československých legií v Itálii ve válce světové. Mimo to nutno počítati s tím, že se stávají přístupnými další prameny, a to nejen posunováním hranic publicity aktů v archivech veřejných, nýbrž i postupující ochotou majitelů archivů soukromých k československému ústavu, vždy více se zavádějícímu. V samotných archivech vatikánských otevírají se nové fondy našemu badání a bude nutné prozkoumati i některé speciální archivy kuriální, jako archiv konsistoria, archiv sv. Roty římské, archiv sekretariátu brevií, nebo některé archivy řádové (např. řádu dominikánského); v archivech vatikánských je to zvláště nově instalovaný archiv nunciatury vídeňské, jenž přináší mnohé důležité prameny k církevním dějinám českým ve století XVII. a XVIII.¹⁵

Historické badání československé nebude se však moci spokojiti jen výzkumem z hlediska vlastního státu; zařadujíc se do mezinárodní vědecké společnosti římské bude nuceno obírat se i tématy širšího podkladu, ať již po stránce heuristické, nebo po stránce metodické. Pravidelný orgán Československého ústavu *Bollettino dell'Istituto storico Cecoslovacco di Roma*, který v jazyce italském má přinášeti výsledky badání jednotlivých členů ústavu, bude vhodným místem pro uveřejňování takových příspěvků tématu i významu mezinárodního.

Ještě více, než ve výzkumech historických, budou to studia z dějin umění i z archeologie, která budou uváděti Československý ústav ve známost mezinárod-

15 Tento archiv čítá dnes na 1600 fasciкулů a 549 svazků.

ní, a naopak bude nutné, aby se nový ústav, resp. akademie, účastnil prací v těchto oborech společně s ostatními ústavy římskými. V oboru dějin umění zahájil již Československý ústav historický v Římě činnost, ukazující také na určitý plán; jde o publikaci pramenů k *dějinám baroku* a jeho vlivu na umění v zemích českých. Počátek byl učiněn studiem korespondence a spisů architekta Domenica Martinielliho, které budou vydány v publikacích ústavu.¹⁶ S touto publikací souvisí i studium barokní architektury v Římě a v Itálii vůbec, zvláště práce o kruhu Guarina Guariniho. Tato studia jsou zatím slibným začátkem rozsáhlých podniků příštích. Z uložení ministerstva školství a národní osvěty jest podnikán již po několik let soupis bohemik v iluminovaných kodexech knihoven vatikánských a italských. Horlivá činnost historiků umění při všech ústavech římských ukazuje, které možnosti se naskýtají i badatelům československým.

Podobně i v oboru archeologie a klasického starověku, v němž byl Řím vždy nevyčerpatelnou studnicí poznatků i zkušeností pro badatele všech národů, naskýtají se dnes mimořádné možnosti pracovní. Rozsáhlé a čilé práce italské vlády a římského governorátu o regulaci města a izolaci hlavních památkových oblastí antických, císařských for, Kapitolu, divadla Marcellova, na Largo Argentina i jinde, vynesly na světlo mnoho nových památek, vyvolaly nové otázky a poskytly tak archeologům všech historických ústavů římských nové možnosti studia. Jestliže nákladný pokus o vyzdvižení císařských galéri na jezeře Nemi zklamal, alespoň posud, očekávání italských archeologů, pokračují zato velmi úspěšně, a s cennými výsledky, vykopávky v Ostii za vedení prof. Calzy, stejně jako vykopávky v Herkulanu a v Pompejích, řízené prof. Della Corte, nebo práce v africké oblasti latinské kultury, jejímiž centry jsou Leptis Magna, Timgad a Sabratha. Schopní a osvědčení členové cizích ústavů bývají nejednou přibíráni jakožto pomocníci vládních pracovníků, řídících tyto vykopávky. Podobně má se to i s křesťanskou archeologií. V lateránských smlouvách mezi Vatikánem a vládou italskou bylo celé území katakomb v okolí Říma přičteno zájmové oblasti vatikánské. Pontificia Accademia d'Archeologia obrátila se proto se zvýšenou pozorností k výzkumu těchto katakomb. I v tomto směru spolupracují členové cizích ústavů římských; rekonstrukce nově objeveného sarkofágu v katakombách Praetostatových na Via Appia Pignatelli je např. dílem německé doktorky.

V otázkách umělecko-historických, archeologických i klasického starověku rozšíří Československá akademie v Římě působnost zajisté na všecken okruh staré kultury románské kolem moře Středozemního. V tomto směru byl již také učiněn počátek přijetím Československého ústavu historického v Římě do mezinárodní asociace středozemních kultur se sídlem v Římě (Associazione Internazionale per gli Studi mediterranei). Členství v této společnosti umožňuje i členům našeho

16 Práce arch. Dra Stefana a Dr. Věry Kosinové.

ústavu účastnit se některých prací archeologických, podnikaných touto společností, stejně jako již byly přijaty příspěvky o českém výzkumu ve středozezemních oblastech do Bolletina této společnosti.

Mnoho z toho, co dosud bylo pověděno o programu a pracích Československého ústavu historického v Římě a co možno pokládati za ideový základ příští Československé akademie, bylo uváděno již v prvních návrzích na Československý ústav římský. Vracím-li se v této souvislosti k věcem do značné míry známým, činím tak proto, abych ukázal, jak vývoj nejen Československého ústavu historického, nýbrž i veškeré mezinárodní organizace pracovní v Římě potvrdil a proměnil ve skutečnost předpoklady, uváděné pro náš historický ústav v Římě, jak však také tyto skutečnosti znovu a znovu kladou nové úkoly na reprezentaci vědy československé v Římě a jak citelně ukazují nedostatečnost našich dosavadních opatření.

Jestliže tedy, pokud jde o ideovou stránku Československé akademie v Římě, možno odkázati k faktům takřka všeobecně uznávaným, další dvě otázky, otázka správy a otázka technická, mohou se stát předmětem diskuse. A jest právě úkolem této stati, aby dnes, kdy si poměry v Římě vynutí v nejbližší době nové řešení a další dispoce ve věcech našeho kulturního střediska v Itálii, upozornila včas na všechno, co již v té věci bylo vykonáno, a dala event. podnět k novým prospěšným návrhům. Ve věci správy římského ústavu nebylo dosud vykonáno nic definitivního. Příčiny jsou především finanční, ale do značné míry i osobní. Při nedostatku zapracovaných badatelů po převratě nebylo dobře možno exponovati trvale, tj. na delší dobu v roce, některého ze zkušených již badatelů římských v Římě, jakožto ředitele nového ústavu. Vědecké řízení náleží komisi ústavu, jejímž předsedou je prof. Šusta, a lze říci, že se toto opatření v celku dobře osvědčuje. Naproti tomu administrativa ústavu, jež v poslední instanci jest ovšem v rukách ministerstva školství a národní osvěty a většinou rozhoduje opět po návrhu komise, jest stále provisorní a v mnohých věcech neujasněná. Ústav nemá posud schváleného statutu, ač byl komisí již před časem navržen. Snad i tu rozhoduje, že dnešní ústav má býti přechodnou institucí pro příští akademii a že ministerstvo hodlá připravit statut, který by, byť i ne hned, tedy pro budoucnost, počítal již s akademií. V tomto statutě bude zajisté také vyjasněn poměr římského ústavu, resp. akademie, k institucím domácím, s nimiž tento ústav přichází nejvíce do styku, tj. ve věcech meritorních ke komisí, k zemským výborům a event. k Akademii věd a umění a učeným společnostem, které by se třeba účastnily podnikání v Římě, ve věcech výzkumů vědeckých ke komisí a k českému archivu zemskému, ve věcech administrativních k Československému ústavu historickému v Praze. Bylo by žádoucí, aby sekretář a knihovník příštího ústavu byl trvale připoután k některému ústavu pražskému, nejlépe k Státnímu ústavu historickému, který by měl organizačně jistou souvislost s římským ústavem. Naproti tomu nutno místo

ředitele ponechati k volnému obsazování z řad zkušených odborníků, ať již by šlo o profesory universitní, archiváře, historiky umění nebo archeology. Proto také Československý ústav historický ve svém celku nemůže být nikdy podřízen nějakému analogickému ústavu v Praze, jako tomu ostatně není ani u žádného jiného ústavu v Římě. Lze předpokládati, že si rozsah činnosti Československého ústavu historického v Římě vyžádá vedle sekretáře zvláštního místa knihovníka; bylo by pak spravedlivé, aby byl vždy jeden z těchto úředníků historik a druhý historik umění nebo archeolog; tak by se dostalo v Římě trvalého zastoupení oborům, jež, jak ukázal ideový program ústavu, budou na pracích ústavu nejvíce participovati. Těchto dvou míst bude asi třeba tím spíše, že příští ředitel ústavu, ať by již byl vzat z kterékoliv řady pracovníků, bude se moci vždy jen určitou část studijního období zdržovati v Římě.

Ustanovovati již dnes přesný počet členů a stipendistů akademie bylo by předčasné, zvláště když není známo, pokud se zúčastní prací kruhy umělecké. Kybal v návrhu akademie počítá s deseti stipendisty, dvěma historiky, jedním historikem umění, jedním klasickým archeologem, jedním místem pro hudbu, jedním pro literaturu, dvěma malíři, jedním sochařem, jedním architektem. V témže návrhu Kybal ukazuje zcela správně na to, že není žádoucí, aby všechna stipendia byla placena státem, že mohou býti i stipendia zemská, městská, univerzitní, spolková a j. K tomu účelu navrhoval Kybal zřízení Jednoty přátel Československé akademie v Římě a obrátil se s tímto návrhem na výbor Mánesa, který měl převzít iniciativu v této jednotě.¹⁷ Není mi známa odpověď tohoto spolku na iniciativní podnět Kybalův; lze mítí za to, že by sotva komplikování novým činitelem, velmi různorodým ve složení, otázku udílení stipendií učinilo schůdnější. Snad se lze v této věci spokojiti komisí, jež by zásadně udílela členství jednotlivým stipendistům, navrhovaným i jinými korporacemi. Vedle stipendistů státních a úředníků zemského archivu, kteří obojí pracují již znovu po několik let v Římě, možno pro budoucnost počítati ještě s dalšími stipendisty. Pro badání historická a filosofická bylo by zvláště třeba, aby, alespoň časem, pracoval o nich jakožto člen Československého ústavu římského schopný kněz. Děje se tak ve všech historických ústavech římských a přispělo by to zajisté ještě k dalšímu zlepšení naší situace v ústavech vatikánských, ačkoliv si nelze vůbec stěžovati na přísloušnou téměř ochotu úředníků vatikánských archivů, knihoven a muzeí. Bylo by proto radné, aby se rozhodující kruhy kněžské v Československu zajímaly více o náš ústav v Římě. Jako další členové ústavu mohli by býti přijímáni stipendisté, užívající stipendií akademie věd a umění, cestovních stipendií universitních a snad v budoucnu i stipendisté některých spolků historických nebo uměleckých. Také ti, kdož požívají stipendií vlády italské pro studia v Itálii (dnes je jich již 5 ročně), získali by bližším

17 Kybal, V.: Drobné spisy historické a politické, s. 337–343.

stykem s naším kulturním střediskem v Římě. Všichni tito stipendisté nemohou ovšem být členy řádnými. Za takové bylo by pokládat členy, požívající stipendia buď státního, nebo zemského, pracující o vědeckých podnicích státu, resp. země, a zdržující se v Římě nejméně 6 měsíců. Počet těchto členů mohl by být omezen a pro jednotlivá studijní období ve schůzi komise předem přesně stanoven. Ostatní badatelé a pracovníci při akademii požívali by výhod a práv členů mimořádných. Dočasný sekretář a knihovník byli by vybíráni jen z členů řádných, pokud by ovšem nebyli ustanoveni úředně.

Vědecké řízení akademie, tj. vedle navrhování členů a úředníků akademie, vedle návrhů na stipendia především rozhodování o vědeckých publikacích, a event. o uměleckých podnicích, příslušelo by kuratoriu nebo komisi akademie ve spojení s jejím ředitelem. Jádrem této komise mohla by býti dnešní komise ústavu, ovšem na jedné straně poněkud zmenšená, na druhé straně rozšířená o zástupce z kruhů uměleckých. Nedoporučovalo by se, aby počet tohoto kuratoria, i s ředitelem ústavu inclusive, přesahoval počet devíti členů. Z těchto členů šest by bylo z kruhů vědeckých, tři z kruhů uměleckých. Dnešní komise historického ústavu v Římě mohla by fungovati dále vedle kuratoria jakožto poradní sbor pro studia historická.

Zbývá promluvit o otázce nejožehavější, to jest o otázce technické, která pro nejbližší dobu jest zároveň v první řadě otázkou finanční.

Od podzimu r. 1926 umístěn je Československý ústav historický v nových místnostech v nájemním paláci ve Via Crescenzo 91, kde byl zakoupen pro účely ústavu pětipokojový byt za celkovou sumu 180.000 lir. Z finančního hlediska byla tato koupě zajisté výhodou, uvážíme-li, že nájemné ve starých místnostech, pro zařízení ústavu ostatně dosti nevhodných, bylo zvýšeno na 30.000 lir ročně, takže již v šesti, a počítáme-li poplatky státní a městské, nejvýše v osmi letech bude trhová cena uspořena v nájemném. Ovšem to bude asi právě v době, kdy ústav bude nucen hledat nový útulek; bytu dnešního, jenž leží ve vhodné poloze města, bude lze vždy užít k jiným účelům, např. pro některé (např. obchodní) oddělení legace, dnes beztak stísněné. Ani dnešní byt totiž nevyhovuje potřebám ústavu; z pěti pokojů jediný dvouoknový slouží za přijímací pokoj, kdežto knihovna a pracovny jsou umístěny v jednooknových malých pokojích, nejmenší pak z nich jest obývacím pokojem a ložnicí člena, jemuž připadá vedení ústavu. Nehledíc k tomu, že členové, pokud mají v Římě manželky, nemohou tohoto pokoje vůbec užívat, jest tento pokojík velmi nedostatečnou reprezentací, stejně jako příchod úzkou předsíní k přijímacímu pokoji. Knihovna, stále rostoucí, jež čítá dnes přes pět tisíc svazků, a která ovšem bude se musiti ještě značně rozšířiti, aby mohla pomáhat všem oborům, v ústavě zastoupeným, vyplňuje již dnes všechny dosud volné prostory v ústavě, takže v nejbližší době bude správa ústavu úplně bezradna, kam umístit přírůstky knihovny. V poslední době stal se Československý ústav

již známým ve vědeckých kruzích římských, a to jak ve společnosti mezinárodní, tak u činitelů italských. Toto postavení zavazuje ústav k reprezentačním úkolům, nejen vědeckým, nýbrž i společenským, k úkolům, jimž nemůže dostáti v dosavadních nevyhovujících místnostech. Bude-li v dohledné době, nejvýše dvou let, nutno hledat nové umístění ústavu, jest potřebné, aby to nebylo zase provisorium. A tu si dlužno uvědomit, že právě v té době, tj. r. 1933, vyprší již po druhé lhůta pro užití pozemku, darovaného městem Římem k účelům Československé akademie v Římě. Poměry našeho římského ústavu a našich prací v Itálii volají po tom, aby tentokrát již nebylo odkládáno s užitím pozemku. Nehledíc k trapnému dojmu, který by nový odklad působil se stanoviska mezinárodní zdvořilosti na kruhy italské, v těchto věcech, a zvláště v poměru k nám, velmi citlivé, nutno si uvědomit, že se o místa v krásné čtvrti Valle Giulia ucházejí stále další ústavy, že vědecká akademie rumunská, v sousedství naší parcely, je dostavěná a že stavba, na rumunské poměry snad až příliš monumentální, bude odevzdána svému účelu, že gubernátorát římský naléhá na urychlené zastavění všech stavebních ploch ve vnitřním městě, jak jest v duchu dnešního vládního režimu italského, pokud jde o regulaci a nový vzhled města Říma. Již skutečnost, že Československý ústav historický bude zase nucen hledati nové místnosti, mluví pro to, aby se stala otázka vybudování Československé akademie v Římě předmětem zvýšené pozornosti u příslušných činitelů.

K otázce ideové, administrativní a technické přistupují i důvody politické. Mezinárodní organizace vědecká není v jiném kulturním středisku tak vyvinuta jako v Římě, kde se tradice vzájemných styků vědeckých i uměleckých, založená na společném poznání Věčného města, vytvořila za podmínek zvláště příznivých. Jestliže státy a národové kulturní uznávají za nutné, aby v mezinárodní soutěži a spolupráci, která přináší zisk i jejich životu kulturnímu doma, organizovali střediska kulturní reprezentace, je to stejně nutné i pro vědeckou reprezentaci a kulturní propagandu československou v Itálii, tím spíše, že politická situace nepůsobí tu prostředí právě nám nejpříznivějšího, ani tak ne vinou vzájemného poměru Čechů a Italů, jako osudem různých politických konstelací, ve kterých se ocitá na jedné straně Itálie a na druhé Československo. A právě že nejde o antagonismus národnostní nebo společenský, že naopak oba národové v minulosti mají četné styčné body ve vývoji duchovním, mohou tu kulturní styky, více než kde jinde, býti nejen doplňkem, nýbrž přímo podporou činnosti politické. Lze-li ukázat na to, že politická situace není zvláště příznivá ani stykům povahy vědecké a umělecké, nutno naopak zdůraznit, že v určitých poměrech propaganda vědecká a kulturní vůbec připravuje živnou půdu pro vzájemné poznání a pro lepší styky politické. Není snad ani třeba ukazovati, jak kulturní propaganda polské emigrace usnadnila půdu diplomacii nového státu polského, stačí ukázati, jak Maďarsko nelitovalo milionového nákladu na vybu-

dování veliké akademie římské v Palazzo Falconieri a jak kulturní propaganda německá a zvýšená činnost všech německých vědeckých i uměleckých institucí v Itálii kráčí ruku v ruce s německou diplomacií. I po stránce politické je tedy odůvodněno zřízení Československé akademie v Římě, a jest si přát, aby se tato důležitá instituce naší mezinárodní reprezentace za hranicemi dostala z oblasti plánů a projektů do stadia konkrétních prací.

Sborník prací věnovaných prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám. 1871–1931. Praha 1931, s. 192–204.